

Psychologie klavírní hry v českých zemích na přelomu 19. a 20. století

Mgr. Lenka Kučerová

Přístup k výuce klavírní hry prošel od doby přelomu 19. a 20. století do současnosti podstatnými změnami. Je to dáno především zcela odlišným nazíráním současné doby, vývojem vědeckých disciplín (v hudebním oboru jsou to zejména aplikovaná psychologie a fyziologie), technickým rozvojem (reprodukce, audiovizuální záznam atd.), a možností neuvěřitelně rychlého získávání jakýchkoliv informací, které se tak stávají čím dál dostupnější. Pohled na osobnost a celkové pojetí hudebnosti člověka je dnes mnohem širší a všestrannější, ale také požadavky kladené na žáky a studenty instrumentální hry jsou výrazně vyšší. Porovnávání způsobů výuky v oboru hry na nástroj bude proto vždy nutně vytržené z kontextu a bude vedle sebe postaveno izolovaně od ostatních faktorů, které dotvářely okolní společenské a kulturní prostředí. Aby byly výsledky srovnávání co nejadekvátnější, je potřeba najít ve výuce takové styčné body, které jsou v průběhu zmíněného časového rozpětí relativně neměnné.

Jako jeden z největších problémů ve výchově hudebníka je vnímaný rozpor mezi praktickým hraním na nástroj a teoretickým vzděláním žáka, nutným k pochopení jevů, kterým má jako interpret na odpovídající úrovni bezpečně porozumět. Hudební nauky byly vždy součástí výuky na hudebních školách. Někde, zvláště na soukromých hudebních ústavěch, k nim dokonce přistupovala povinnost studovat základy kompozice nebo improvizaci, na odborných školách typu varhanických škol nebo konzervatoří bylo pak široké hudební vzdělání samozřejmou součástí školních osnov.

Přestože úroveň výuky v teoretických předmětech bývala velmi vysoká, vedli ji erudovaní pedagogové s mnohaletou praxí, kteří využívali ve své době nejmodernějších učebních materiálů, a hloubka a rozsah učiva byl odpovídající stupni hudebního vývoje a věku dítěte, výsledky nebyly vždy uspokojivé. Současný výzkum ukázal, že největším nedostatkem byl nesoulad mezi informacemi získanými v teoretických disciplínách a těmi, které byly nutné k porozumění notového zápisu, který žák interpretoval v hodinách hry na nástroj.

Rozpor mezi mírou hudebnosti žáků a získáváním odpovídajících teoretických znalostí, které často zaostává, je patrný zejména u talentovaných dětí. Pro rozvoj časného projevu hudebního talentu je nutná nejen určitá míra vloh dítěte, ale také příznivé výchovné podmínky a prostředí, ve kterém se dítě pohybuje během prvních let. Velmi rané projevy

nadání jsou většinou vyvolány úsilím rodičů nebo pedagogů tyto vlohy rozvinout. Jestliže takové podmínky chybějí, nadání se nemůže projevit v takové intenzitě. Nadání se tedy rozvíjí především jako výsledek plánovité práce pedagoga a vlivem příznivého okolního prostředí, které by mělo působit na dítě co nejvšestranněji.

I dnes se pedagogové potýkají s problémem, jak nejlépe vybírat repertoár, který by na jedné straně odpovídal úrovni celkového hudebního vývoje dítěte a dále rozvíjel jejich muzikálnost a technickou vyspělost, ale na druhé straně nepřesahoval jeho teoretické znalosti. Dítě by vždy mělo být schopno bezpečně porozumět notovému zápisu i všem slovním pokynům, které blíže specifikují charakter hudby (tempo, výraz, dynamika, agogika atd.).

Uvedený nepoměr souvisí s tím, že starší literatura chápala odděleně nadání všeobecné a speciální. Za všeobecné nadání bylo považováno nadání bez vztahu k určité činnosti, speciální nadání pak bylo vázané ke konkrétní aktivitě, ve které měl jedinec vynikat oproti ostatním.¹ V hudebním vzdělávání se u dětí tento druh nadání často projevuje velkým zájmem o improvizaci, bohatou fantazií, smyslem pro celek skladby a dobrou schopností polyfonního myšlení, naopak zcela chybí zájem o interpretaci závazného notového zápisu, o studium hudební nauky a hru z listu.

Obecné nadání a nadání úzce zaměřené na jednu činnost bylo dokonce chápáno jako něco protikladného, jako dva různé druhy nadání. Osobnost člověka byla mechanicky rozdělena na jednotlivé části, které pak byly zkoumány nezávisle na ostatních. Tato atomizace byla ve své době nutná, protože jen díky separaci jednotlivých složek lidské bytosti bylo vytvořeno nové pole pro aplikaci nových poznatků zejména z biologických věd. A tak nepřekvapuje, že se na počátku 20. století objevují v odborném tisku studie o souvislosti mezi rychlostí protékající krve v těle člověka a současným poslechem bubnů² nebo o hnutích vnitřních tělesných orgánů při nesprávném sezení u klavíru.³

V některých případech bylo naopak hudební nadání a talent se znalostmi zaměřováno. Existence hudebního nadání se totiž projevuje u dětí mnohem dříve před tím, než jsou v hudbě systematicky vzdělávány. U takto talentovaných dětí se pedagogové soustředili pouze na rozvoj interpretačního umění, protože zde dělali žáci nejrychlejší pokroky. To bylo jistě pro obě strany velmi motivující. Ostatní vzdělávání však bylo zcela

---

¹ STERN, William. *Die menschliche Persönlichkeit*. Leipzig, 1923.

² *Dalibor*, 18. 4. 1908, roč. XXX, č. 31, s. 244.

³ VEPŘOVSKÁ, Božena. Životospráva klavíristova. *Česká hudba: časopis věnovaný pěstění a šíření hudebního umění*. 15. 3. 1932, roč. XXXV., č. 13, s. 193-195.

zanedbáváno. Odtud zřejmě pochází domněnka, že hudební nadání jde na úkor ostatních schopností.

Dnes je nadání chápáno jako spojení mnoha různých schopností. Základem pro úspěšné vykonávání téže činnosti mohou být různá spojení schopností. Různí lidé tedy můžou ke stejnému výsledku dojít zcela odlišnými cestami. Znamená to také, že existenci nějaké vyhraněné schopnosti ještě není zaručeno nadprůměrné nadání v určitém oboru. Současná praxe vychází z poznání, že nadání se vyvíjí hlavně v procesu oné činnosti, pro jejíž úspěch je nutné.

Vzdělávání hudebníků bylo ještě dlouho ve 20. století velmi jednostranné a bylo zaměřené pouze k praktickému provozování hudby. V hodinách klavíru i jiných nástrojů často zcela chyběla tvůrčí atmosféra, která by žáky podněcovala k dalšímu vzdělávání v rámci oboru i mimo něj. Výchova pianistů byla zaměřená výhradně na pracovní dovednosti a na dosažení mechanické dokonalosti. Tato technická drezúra a nedostatek porozumění pro mimohudební otázky údajně vedla k odvyknutí na jakoukoliv vědomou myšlenkovou činnost.

Extrémní koncentrací na fyziologickou stránku umělce, která se velmi výrazně uplatňovala právě v oblasti klavírní interpretace, byla charakteristická škola anatomické fyziologie. Striktně oddělovala technickou a mechanickou stránku od vnímání hudby, porozumění a emocionálních prožitků interpreta. Hlavní pozornost byla zaměřená jiným směrem než na prioritu zvuku. Její zastánci prosazovali využívání více či méně důmyslných přístrojů pro podporu správného držení ruky na klaviatuře (chiroplast) a způsob cvičení na nástroj, kdy byla koncentrace žáka záměrně odváděna ke zcela odlišné činnosti. Pro lepší využití času se doporučovalo číst noviny. Nebylo ani třeba se soustředit na to, co z nástroje vychází. Samotné pohyby jednotlivých prstů byly totiž natolik rozfázované, že jejich přesné provedení podle nákrešů uznávaných pedagogů v klavírních školách zaručovalo správnou a především čistou hru. Byla zcela potlačena jakákoliv vlastní invence žáků, kteří byli nuceni pasivně přijímat a reprodukovat stanovené regule. Takový způsob práce nutně vedl ke snížení koncentrace během cvičení, k prodloužení doby potřebné k nastudování určitého díla, ale především k profesionálním onemocněním, která mohla vést až k předčasnému ukončení kariéry. Je paradox, že právě onemocnění klavíristů byla častým předmětem zájmu specializovaných lékařů a odborníků. Není výjimkou, že ve stejném časopise nacházíme

jednou reklamou na mechanické stroje v hudbě,⁴ jindy varování před chorobami z povolání u pianistů.⁵

Výkon jakékoliv činnosti v hudebním oboru je vždy vědomý proces. K tomu, aby klavírista docílil bezpečné interpretace, je samozřejmě nutná určitá míra automatizace některých složek. Každou složitou aktivitu, kterou je i hra na nástroj, je možné dále rozdělit na dílčí činnosti. Během studia skladby je žádoucí, aby se student zabýval pozorně jednotlivými částmi notového zápisu. V prvních fázích práce na skladbě je tedy určitý technický aspekt nutný. Je ale vždy potřeba, aby student kontroloval zvukový výsledek s vlastní sluchovou představou. Proud hudby je v konečném stádiu potřeba chápat jako pohyb, frázi, která je spojená s určitým prstokladem.

Proměňám směrem k současnému přístupu přispělo především zjištění, že k nejlepšímu hudebnímu rozvoji každého mladého umělce je nutné ideálně propojit stránku psychologickou a fyziologickou. Současná klavírní pedagogika se přiklání k názoru, že hlavním cílem při práci u klavíru je kvalita hudby samotné. Hlavní pozornost žáka je tedy zaměřená na to, co právě hraje, a k tomu je třeba upínat jeho veškerý zájem. Korekce správného způsobu hry nevychází z toho, jestli obrázek postavení ruky v některé z klavírních škol odpovídá postavení ruky žáka, ale z toho, co právě zní. Podstatné je, aby nic neodporovalo přirozené fyziologii, která je u každého zcela individuální. Primárně tedy nejde o výchovu pianistových technických dovedností, ale o výchovu slyšení, vnímání hudby a její korekci na základě pianistových dosavadních zkušeností s hudbou.

LITERATURA

- HOLAS, Milan. *Psychologie hudby v profesionální hudební výchově*. 2., upr. vyd. Jinočany: H & H, 1993, 158 s. ISBN 80-85787-25-3
- MICHEL, Paul. *O hudebních schopnostech a dovednostech: příspěvek k hudební psychologii*. 1. vyd. Praha: Státní hudební nakladatelství, 1966, 158 s.
- SEDLÁK, František. *Psychologie hudebních schopností a dovedností*. 1. vyd. Praha: Supraphon, 1989, 258 s. ISBN 80-7058-073-9
- TEPLOV, Boris Michajlovič. *Psychologie hudebních schopností*. 2. vyd. Praha: Supraphon, 1968, 227 s.
- VLASÁKOVÁ, Alena. *Klavírní pedagogika: první kroky na cestě ke klavírnímu umění*. 2. přeprac. vyd. Praha: Nakladatelství AMU, 2003, 172 s. ISBN 80-7331-005-8

⁴ *Dalibor*, 30. 1. 1909, roč. XXXI, č. 17, s. 132.

⁵ PANÝREK, D. Choroby z povolání u pianistů. *Dalibor*. 4. 5. 1901, roč. XXVI., č. 18, s. 141-143.